

Viši ass. Borjana Miković
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

PRAVO DJETETA NA ZAŠTITU OD NASILJA U PORODICI – PORODIČNO PRAVNI ASPEKTI

Sažetak

U radu je, uz analizu odredaba Porodičnog zakona Federacije BiH vezanih za pravo djeteta na život u porodici bez nasilja, kao i pravo djeteta na zaštitu od nasilja u porodici, posebna pažnja usmjerena na problem zaštite djeteta od tjelesnog kažnjavanja u porodici. Ovo ne samo zbog činjenice da je UN Komitet za prava djeteta u svojim Zaključnim razmatranjima, usvojenim nakon razmatranja Prvog inicijalnog izvještaja o ostvarivanju prava djeteta, još 2005. godine, preporučio državi BiH da izričito zabrani tjelesno kažnjavanje djeteta u porodici, nego i zbog toga što je u bosanskohercegovačkoj kulturi odgoja djeteta primjena tjelesnog kažnjavanja opće prihvaćena/prisutna. Stoga je, uz poziv na odgovarajuću literaturu i međunarodne dokumente, ali i iskustva drugih zemalja, budući sa Porodični zakon Federacije BiH ne sadrži decidno navedenu odredbu o zabrani tjelesnog kažnjavanja djeteta u porodici, potreba legislativnih promjena u smislu izričitog navođenja zabrane tjelesnog kažnjavanja djeteta u porodici posebno obrazložena.

Ključne riječi: dijete, nasilje, tjelesno kažnjavanje, porodica, zaštita.

Uvod

Nasilje u porodici, vjerovatno staro koliko i ljudsko društvo, prisutno u svim kulturama i civilizacijama, danas predstavlja fenomen kome različite naučne discipline, kao i različiti profili stručnjaka, posvećuju sve veću pažnju. Ovo, tim prije što stalno urušavanje ranije prevladavajuće nuklearne porodice, sve prisutnija svijest o ljudskim pravima, ali i rezultati provedenih istraživanja dovode do promjene, i danas u našoj kulturi, opšteprihvaćenog mita da je porodica za sve njene članove „raj u nemilosrdnom svijetu“,¹ što ona, bez obzira na različite promjene u porodičnoj strukturi i odnosima, za većinu djece to zaista i jeste. Nažalost, za razliku od navedenog, za onaj

1 Milić, A., *Sociologija porodice*, Čigoja, Beograd, 2007., str. 39.

drugi, znatno manji, broj djece njihova porodica zbog različitih uzroka često predstavlja, ili može predstavljati, mjesto najokrutnijeg nasilja koje odrasli članovi, najčešće roditelji, ispoljavaju prema njima.

U BiH društvena svijest o zaštiti djeteta od nasilja u porodici u ranijem, socijalističkom periodu bila je pretočena u društvenu brigu o djeci, označenu uspostavom mreže različitih ustanova kao što su: zdravstvene, obrazovne, socijalne i sl. Nasilje nad djetetom u porodičnom okruženju, posebno neki njegovi oblici, npr. seksualno zlostavljanje, sve do unazad nekoliko godina, bilo je obavljeno velom porodične tajne, prešućivano od strane profesionalaca i gotovo negirano od strane društva. Ovo posebno što prijeratno zakonodavstvo nije u dovoljnoj mjeri sankcionisalo pojavu nasilja u porodici (nasilje u porodici nije krivičnim zakonodavstvo bilo normirano kao krivično djelo), a time i nasilje nad djetetom. Također, i organizacija različitih službi, odnosno praksa različitih profila stručnjaka, kao i njihova edukacija, npr. ljekara, socijalnih radnika, vaspitača, prosvjetnih radnika, policije, tužilaca i sudija, nije bila dovoljno usmjerena i efikasna u pružanju neposredne pomoći i zaštiti djeteta od nasilja, često zanemarujući i tako maglovita zakonska rješenja iz ove oblasti. Razlog ovakvog odnosa društva prema nasilju u porodici, ili bolje rečeno njegovog prešućivanja, možda treba tražiti u politici samoupravnog socijalističkog sistema, koji je bio po „mjeri čovjeka“.

Posljednjih desetak godina, odnosno u prvoj deceniji 21. stoljeća, u BiH zaštita djeteta od nasilja u porodici sve više zaokuplja pažnju društva. Navedeno se, pored usvajanja u svijetu stečenih znanja, objašnjenja uzroka nastanka, razumijevanja, otkrivanja i prijavljivanja same pojave, ogleda i kroz usvajanje odgovarajuće porodične i krivično pravne zakonske regulative u okviru koje su, uz definisanje nasilja u porodici krivičnim djelom, ustanovljene i konkretne mjere zaštite djeteta od ove pojave. Ovakav vid društvene reakcije na nasilje nad djetetom u porodičnom okruženju zasnovan je na potrebi i opravdanosti državne intervencije u porodične odnose u slučajevima kad je ugrožen život i razvoj djeteta, odnosno njegov najbolji interes, kao standard roditeljskog staranja. U tom kontekstu, slijedeći set principa datih u UN Konvenciji o pravima djeteta,² kao što su: najbolji interes djeteta; pravo na sopstveno mišljenje; pravo na život i preživljavanje; pravo na nediskriminaciju; pravo na informisanje; pravo na privatnost, država se, preuzimajući funkciju zastupanja, postavlja kao garant prava djeteta ukoliko su ona ugrožena ili povrijeđena

2 *UN Konvencija o pravima djeteta*, 1989, u: Ljudska prava, Human rights, Odabrani međunarodni dokumenti, Ministarstvo vanjskih poslova BiH i Nezavisni bito za humanitarna pitanja, Sarajevo, 1996.

ponašanjem roditelja i drugih članova porodice koji su dužni da brinu o djetetu. Ograničena prava roditelja i uslovna autonomija porodice logične su konsekvence priznavanja posebnih interesa i prava djeteta kao subjekta porodičnih odnosa.³

1. Zabrana nasilja nad djetetom u Porodičnom zakonu Federacije BiH

Porodični zakon Federacije BiH⁴ u osnovnim odredbama, pored određenja porodice i odnosa unutar porodice, te vanbračne zajednice,⁵ jasno, u čl. 4, propisuje zabranu nasilničkog ponašanja bračnog partnera ili bilo kojeg drugog člana porodice, određujući, pozivom na čl. 4 Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH,⁶ nasilničko ponašanje kao „svako narušavanje fizičkog i psihičkog integriteta“. Zakon, također, sadrži i više međusobno povezanih načela na kojima se zasniva uređenje porodičnih odnosa od kojih je u kontekstu nasilja nad djetetom jedno od bitnih načelo „obaveze roditelja da osiguraju zaštitu interesa i dobrobiti djeteta i njihova odgovornost u podizanju, odgoju i obrazovanju djeteta“ (čl.2., toč. 2/c). Ovo načelo, zajedno s načelom... „ravnopravnosti, međusobnim pomaganjem i poštivanjem članova porodice“ (čl.2., toč. 2/b.), čini temeljno određenje porodičnog zakonodavstva u smislu prepoznavanja vrijednosti koje se štite Zakonom. Najvažnije odredbe vezano za zaštitu djeteta od nasilja u porodici date su u trećem dijelu Zakona, točka C., pod naslovom, „Prava i dužnosti roditelja i djece“, čl.124-155, gdje se na institutu odgovornosti, dužnosti i pravima roditelja, odnosno pravima djece i zasnivaju njihovi međusobni odnosi, za

3 Dingwall, R., et al., *The protection of Children-State Intervention and Family Life*, Oxford, Basil Blackwell, 1985., str. 222-224.

4 *Porodični zakon Federacije BiH*, Službene novine FBiH, br.35/05 i 41/05.

5 Porodica je određena kao „životna zajednica roditelja i djece i drugih krvnih srodnika, srodnika po tazbini, usvojlaca i usvojenika i osoba iz vanbračne zajednice ako žive u zajedničkom domaćinstvu“.

Uređenja odnosa u porodici zasniva se na: zaštiti privatnosti porodičnog života; ravnopravnosti, međusobnom pomaganju i poštovanju članova porodice; obavezi roditelja da osiguraju zaštitu interesa i dobrobiti djeteta i njihovoj odgovornosti u podizanju, odgoju i obrazovanju djeteta; obavezi države da osigura zaštitu porodice i djeteta; pružanju starateljske zaštite djeci bez roditeljskog staranja i odraslim osobama koje nisu sposobne same starati se o sebi, svojim pravima, interesima i imovini (čl. 2).

Vanbračna zajednica je određena kao: „zajednica života žene i muškarca koji nisu u braku ili vanbračnoj zajednici sa drugom osobom, koja traje najmanje tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete“ (čl.3).

6 *Zakon o ravnopravnosti spolova BiH*, Službeni glasnik BiH, br. 16/03.

koje se „ne može govoriti kao o dualizmu odnosa, nego o upotpunjavanju međusobnih pravnih interakcija. Najčešće dužnostima roditelja i njihovoj odgovornosti komplementarno odgovaraju prava djece“.⁷ U ovom kontekstu Porodični zakon Federacije BiH, čl.132., posebno definira i obavezu roditelja da dijete upoznaju s njegovim pravima i omoguće mu njihovo ostvarivanje.

1.2. Pravo djeteta na zaštitu od nasilja u porodici

Uz taksativno navedena različita prava djeteta Porodični zakon Federacije BiH je, posebno u čl.127., utvrdio i pravo djeteta kao člana porodice „na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostrebe, zlostavljanja i zanemarivanja“. Utvrđivanjem ovog prava zakonodavac je, iako posebno ne nabroja članove porodice kao moguće zlostavljače, posredno imao u vidu zabranu nasilja nad djetetom ne samo od strane roditelja, nego i drugih članova porodice, npr. baka, djedova, braće, sestara itd. S druge strane, ova odredba, ukoliko se promatra samo u dijelu prava djeteta „na zaštitu od svih oblika nasilja“, i ukoliko se imaju u vidu stavovi različitih autora da su pojmovi „zlostreba“ i „zanemarivanje“ samo oblici nasilja,⁸ te da se pojam „nasilje“ (u prilog čemu govori i naziv Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH)⁹ danas upotrebljava u vezi sa većinom oblika zlostavljanja, obuhvata istovremeno ne samo pojmove: „zlostreba, zlostavljanje i zanemarivanje“, nego i tjelesno kažnjavanje djeteta kao jedan od oblika nasilja nad djetetom u porodici, najčešće prisutan u BiH kulturnom podneblju. Međutim, obzirom na rasprostranjenost primjene tjelesnog kažnjavanja djeteta u bosanskohercegovačkoj porodici, za koje često ne samo roditelji, nego i društvo nalaze opravdanje dijelom i zbog teškoća u određivanju njegove donje i gornje granice, ali i teškoća njegovog razlikovanja od nasilja, budući da tjelesno kažnjavanje djeteta obuhvata različite postupke koji se razlikuju po načinu, intenzitetu i učestalosti, izričito navođenje njegove zabrane u Zakonu čini se primjerenim/potrebnim. Ovo, posebno što javnost, iako međunarodno pravo jasno propisuje zabranu bilo kojeg oblika nasilja nad djetetom, o neprihvatljivosti tjelesnog kažnjavanja i njegovim posljedicama za dijete nema dovoljno znanja i svijesnosti, za što najveću odgovornost snosi država/vlast koja i kreira zakone u čijem

7 Hrabar, D., *Zanemarivanje i zlostavljanje djece u obitelji-pravni aspekti*, u: *Dijete i društvo*, br. 1 i 2, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 2001, str.26.

8 Killen, K., *Izdani*, Zagreb, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2001., str. 21.

9 *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici*, Federacije BiH, Službene novine Federacije BiH, br. 22/05, 51/06.

bi središtu uvijek morao biti najbolji interes djeteta. Navedenom, također, treba dodati i to da čak ni na međunarodnom nivou ne postoji jedna jasna i općeprihvaćena definicija tjelesnog kažnjavanja djeteta. Tako na primjer, tjelesno kažnjavanje djeteta Vijeće Evrope određuje kao „svako kažnjavanje kojim se korištenjem tjelesne snage namjerava uzrokovati neki nivo boli i nelagodnosti.”¹⁰ Slično određenje, u svojoj Općoj preporuci, br.8, daje i UN Komitet za prava djeteta definišući tjelesno kažnjavanje djeteta kao svako kažnjavanje u kojem se koristi tjelesna snaga s namjerom da se izazove neki nivo bola ili nelagodnosti, bez obzira na blagost. Uz ovu definiciju, kao metode navode se: šamar, udarac rukom, nogom ili predmetom (štap, kaiš, bič, prut, varjača i sl.), trešnje, bacanje, grebanje, ujed, vučenje za kosu ili uši, prisiljavanje djeteta da stoji u neugodnom položaju, nanošenje opekotina itd. U istoj Preporuci, Komitet također navodi da je veoma bitno razlikovati postupanja kojim se namjerno nanosi bol, nelagodnost i poniženje od zaštitničkog tjelesnog djelovanja, ili intervencije čiji je cilj da se dijete zaštiti od opasnosti.¹¹

Potrebu za izričitim navođenjem zabrane tjelesnog kažnjavanja djeteta u porodici u porodičnom zakonodavstvu BiH, iako nisu izvor prava i nemaju izravnu primjenu, nego predstavljaju samo smjernice koje bi država trebala slijediti, potvrđuju i stavovi UN Komiteta za prava djeteta dati u Zaključnim razmatranjima, donesenim nakon razmatranja Prvog inicijalnog izvještaja o pravima djeteta u BiH, iz 2005. godine, gdje Komitet (toč. 42), uz konstataciju da su u oba entiteta u toku nove zakonske mjere koje imaju za cilj unapređenje zaštite djeteta od nasilja u porodici (novi Porodični zakon Federacije BiH i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH), izražava posebnu zabrinutost „zbog činjenice da u državi ugovornici ne postoji izričita zabrana fizičkog kažnjavanja djeteta“. Stoga Komitet preporučuje državi BiH da „izričito zabrani fizičko kažnjavanje djece u porodici i institucijama“.

U prilog opredjeljenju da preporuku Komiteta treba ispoštovati, iako je do aprila 2011. godine samo 18 zemalja Evrope, među kojima i nama susjedna Republika Hrvatska, odnosno ukupno 23 zemlje svijeta,¹² izričitim zakonskim odredbama, pod prijetnjom sankcija, zabranilo tjelesno kažnjavanje djeteta, posebno govori i podatak da je prva odluka o zabrani tjelesnog kažnjavanja djeteta u porodici na međunarodnom

10 *Eliminating Corporal Punishment: a Human Rights Imperative for Europe's Children*, Council of Europe, 2005., str. 20.

11 General Comment, br. 8 (2006) CRC/C/6C/8, 21. 8. 2006.

12 http://www.skole.hr/veliki-odmor/kalendar?news_id=5566: 5.1.2013.

nivou donesena od strane Komisije za ljudska prava Vijeća Europe,¹³ još prije 30 godina, odnosno 1982. godine.¹⁴ Ovdje također treba istaći da se samo zakonskim izmjenama, pa makar one bile zasnovane i na preporuci međunarodne zajednice, odnosno UN Komiteta za prava djeteta, bez promjene javnog mišljenja i društvene svijesti o potrebi zabrane tjelesnog kažnjavanja djeteta u porodici ne mogu ostvariti željeni rezultati.

1.3. Mjere porodično pravne zaštite prava i interesa djeteta/mjere zaštite djeteta od nasilja u porodici

Porodični zakon Federacije BiH, u dijelu koji uređuje roditeljsko staranje, posebno sadrži odredbe (čl.134.) o dužnostima roditelja da brinu o životu i zdravlju djeteta, čuvaju ga, zadovoljavaju njegove normalne potrebe i štite ga kako „od svih oblika poroka“, tako i od „nasilja, povreda, ekonomske eksploatacije, seksualne zloupotrebe i svih drugih asocijalnih pojava“, uz obavezu kontrole ponašanja djeteta, zavisno od njegovog uzrasta i zrelosti. Ovim odredbama, prepoznajući roditelje kao osobe odgovorne za odgoj, pravilan rast i razvoj djeteta, zakonodavac je, posebno propisao potrebu za provođenjem roditeljskih dužnosti u zaštiti djeteta od nasilja i izvan porodičnog okruženja, npr. u obdaništu, školi, ulici, ali i u slučajevima nasilja nad djetetom od strane drugih osoba, kao što su: vršnjaci, nastavnici, odgajatelji i sl.

U svim slučajevima neizvršavanja, potpunog ili djelomičnog, sadržaja roditeljskog staranja zaštita djeteta, posebno djeteta žrtve nasilja u porodici, kao i kontrola staranja, shodno Zakonu, ostvaruje se primjenom neke od porodično-pravnih mjera zaštite osnovnih prava i interesa djeteta i to u okviru dva paralelna sistema: organa starateljstva i suda.

13 Komisija za ljudska prava (Human Rights Commission) je tijelo Vijeća Europe koje je osnivanjem Europskog suda za ljudska prava prestalo da postoji 1998. godine.

14 Vidjeti publikaciju Vijeća Europe, *Ukidanje tjelesnog kažnjavanja djece, Pitanja i odgovori*, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb, 2008., str. 11, gdje stoji da se odluka odnosila na odbijanje tužbe/zahtijeva grupe roditelja iz Švedske, da švedski zakon koji zabranjuje tjelesno kažnjavanje krši odredbe čl. 8 („pravo na porodični život i privatnost“) i čl. 9 („pravo na slobodu vjeroispovijesti“) Europske konvencije o ljudskim pravima, kao i čl. 2 Prvog protokola uz Konvenciju („pravo na obrazovanje u skladu s religijskim uvjerenjima“). U svojoj tužbi roditelji su tvrdili da zabrana tjelesnog kažnjavanja od strane roditelja, koju je Švedska uvela 1979. godine, predstavlja kršenje njihovog prava na poštivanje obiteljskog života i na slobodu vjere. Kao članovi kongregacije protestantske Slobodne crkve u Stockholmu, oni su vjerovali u nužnost tjelesnog kažnjavanja, pravdajući svoja uvjerenja pozivanjem na tekstove iz Biblije.

Organ starateljstva, odnosno centar za socijalni rad, shodno odredbama Porodičnog zakona Federacije BiH (čl.150.), „dužan je po službenoj dužnosti poduzimati potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja“. Za zaštitu djeteta od nasilja u porodici, bitna je i odredba, data u istom članu, toč. 2., kojom je utvrđeno da „obavještenje o provođenju djetetovih prava, a naročito o nasilju, zlostavljanju, spolnim zloupotrebama i zanemarivanju djeteta, dužni su, bez odlaganja dostaviti organu starateljstva, svi organi, organizacije i fizičke osobe“. Ovom odredbom zakonodavac, uz stavljanje u prvi plan „organe i organizacije“, očito pod „fizičkim osobama“ podrazumijeva svaku osobu, bez obzira na njezin odnos/srodstvo sa djetetom ili porodicom, ali i samo dijete, čije je pravo „da traži zaštitu svojih prava pred nadležnim organom“ (čl. 125., toč. 2), koji je, npr. organ starateljstva i policija, obavezan da ispita slučaj i poduzme odgovarajuće mjere zaštite djeteta. Da li će dijete iskoristiti ovo pravo zavisi, pored starosne dobi djeteta, koliko od njegove svjesnosti da je nasilje nedopustivo i zakonom zabranjena pojava, toliko i od efikasnosti i rada nadležnih institucija.

Mjere zaštite prava i interesa djeteta koje organ starateljstva može izreći roditeljima djeteta su: „upozorenje na propuste i pružanje pomoći“ (čl. 151) i „nadzor nad ostvarivanjem roditeljskog staranja“ (čl. 152).

Kod izricanja mjere „upozorenje na propuste i pružanje pomoći“, organ starateljstva upozori će roditelje na propuste u staranju o djetetu i pružiti im pomoć u njihovom otklanjanju, odnosno u sređivanju socijalnih, materijalnih i ličnih prilika i odnosa, a ukoliko interes djeteta to zahtijeva uputit će roditelje u odgovarajuće savjetovalište.

Propust roditelja u staranju o djetetu, iako to u Zakonu nije posebno navedeno, u kontekstu nasilja nad djetetom u porodici može se odnositi i na neke od „blažih“ oblika nasilja, kojeg roditelj ne mora uvijek biti svjestan, kao što je zanemarivanje djeteta, npr. kad „dijete neuredno posjećuje školu, apatično je, fizički i higijenski zapušteno, pokazuje znake agresivnosti“.¹⁵

Mjeru „nadzor nad ostvarivanjem roditeljskog staranja“, organ starateljstva izriče u onim slučajevima „ako su roditelji zanemarili staranje o zdravlju i odgoju djeteta, ili kad je roditeljima potrebna pomoć u odgoju djeteta“, s tim da nadzor nad ostvarivanjem roditeljskog staranja, koji također određuje organ starateljstva, traje dok je to „u interesu djeteta, a najkraće tri mjeseca“ (čl. 152 st. 1).

¹⁵ Draškić, M., *Porodično pravo i prava djeteta*, Beograd, Pravni fakultet, 2010., str. 310.

Određenjem slučajeva za koje se izriče ova mjera, bez direktne upotrebe pojma „nasilje nad djetetom“, u biti je istovremeno obuhvaćena i zaštita djeteta od nasilja u porodici koja se u ovom kontekstu posebno može vezati za zanemarivanje („zanemarivanje staranja o zdravlju i odgoju djeteta“), kao jedan od oblika nasilja nad djetetom u porodici, čije su osnovne karakteristike: zanemarivanje različitih potreba djeteta, npr. fizioloških, emocionalnih, socijalnih, razvojnih itd.

Izvršavanjem, odnosno provođenjem ovih mjera, organ starateljstva, pored zaustavljanja „propusta u staranju o djetetu“, odnosno roditeljskog „zanemarivanja staranja o zdravlju i odgoju djeteta“, pružanjem pomoći u otklanjanju propusta i nadzorom nad ostvarivanjem roditeljskog staranja, prevenira mogućnost ponavljanja i same pojave. Primjena navedenih mjera bi također trebala rezultirati promjenom ponašanja roditelja kao i njihovom edukacijom o posljedicama disciplinskog/tjelesnog kažnjavanja djeteta, čija zabrana Zakonom nije posebno utvrđena.

Ovlaštenje organa starateljstva da izrekne mjeru upozorenja roditeljima na propuste prisutne u staranju o djetetu, uz pružanje odgovarajuće pomoći, kao i da izrekne mjeru nadzora nad ostvarivanjem roditeljskog staranja, istovremeno ne isključuje i mogućnost iniciranja sudskog postupka za zaštitu djeteta od nasilja u porodici. Navedeno se odnosi i na one slučajeve u kojima se roditelji ne pridržavaju dobivenih uputa i ukoliko nisu promijenili svoj odnos prema djetetu, odnosno ukoliko i dalje zanemaruju staranje o zdravlju i odgoju djeteta.

Opredjeljenje zakonodavca da i kod nekog, očito u Zakonu navedenog, oblika nasilja nad djetetom u porodici, koje i nenamjerno mogu činiti njegovi roditelji, organu starateljstva da ovlaštenja za izricanje odgovarajućih korektivnih mjera, uz preveniranje same pojave, zasnovano je na principu najboljeg interesa djeteta, odnosno poštivanja prava djeteta na život u porodici.

Mjere zaštite ličnih prava i interesa djeteta koje, u vanparničnom postupku, izriče sud su: „oduzimanje roditelju prava da živi s djetetom“ i „oduzimanje roditeljskog staranja“. Izricanje ovih mjera, posebno mjere „oduzimanje roditeljskog staranja“, za razliku od tzv. preventivnih mjera, podrazumijeva konkretne oblike nasilja nad djetetom u porodici zbog kojih se roditeljima, iako oni zbog nasilja prema vlastitom djetetu mogu biti i krivično odgovorni¹⁶, onemogućava pravo na život s djetetom, odnosno

¹⁶ Za postupke zbog kojih mu se izriče mjera „oduzimanje prava da živi s djetetom“, kao i mjera „oduzimanje roditeljskog staranja“, roditelj, prema odredbama Krivičnog zakona FBiH, može odgovarati, npr. i za sljedeća krivična djela: „Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika“ (čl. 219); „Povreda porodičnih obaveza“

oduzima roditeljsko staranje, a djetetu se određuje odgovarajući oblik porodične zaštite.

Mjera „oduzimanje roditelju prava da živi s djetetom“ podrazumijeva da se, „ako roditelji, odnosno roditelj s kojim dijete živi, ugrožava interes djeteta i u većoj mjeri zanemaruje podizanje, odgoj i obrazovanje djeteta ili ne sprečava drugog roditelja ili člana porodice da se na ovaj način ponaša prema djetetu, ili ako je kod djeteta došlo do većeg poremećaja u odgoju“, u vanparničnom postupku roditelju oduzme pravo da živi s djetetom, a čuvanje i odgoj djeteta povjeri drugoj osobi ili ustanovi (čl. 153., toč. 1).

„Oduzimanje roditeljskog staranja“ je mjera koju sud izriče „roditelju koji zloupotrebom svojih prava, ili grubim zanemarivanjem svojih dužnosti, ili napuštanjem djeteta, ili nestaranjem o djetetu s kojim ne živi očito stavlja u opasnost sigurnost, zdravlje i moral djeteta, ili koji ne zaštiti dijete od ovakvog ponašanja drugog roditelja ili osobe“ (čl. 154., st. 1). U istom članu, praveći razliku i nabrajajući slučajeve zloupotrebe prava i grubog zanemarivanja roditeljskih dužnosti (st. 2 i 3), zakonodavac je dao potpuno i jasno određenje različitih oblika nasilja nad djetetom, koji su uzrokovani zloupotrebom roditeljskih prava, posebno u slučajevima fizičkog i duševnog nasilja nad djetetom i spolnog iskorištavanja djeteta.

Kako se mjera „oduzimanja roditeljskog staranja“ izriče nakon utvrđenog činjeničnog stanja, odnosno kad je utvrđen neki od, u Zakonu utvrđenih oblika zloupotrebe prava ili grubog zanemarivanja roditeljskih dužnosti, pojedini autori smatraju da je „radi pravne sigurnosti, potrebno sačekati, nakon prijave nadležnim tijelima, da roditelj bude proglašen krivim u kaznenom postupku. Stoga bi trebala postojati koordinacija tijela krivičnog progona i porodično pravne zaštite.“¹⁷

Utvrđivanjem sve četiri pobrojane porodično-pravne mjere, u cilju zaštite ličnih prava i interesa djeteta, zakonodavac je, uz različite intenzitete i različite oblike nasilja u porodici prema djetetu, istovremeno propisao i oblike zaštite djeteta od nasilja u porodici, ne isključujući ni sudski postupak, čak i kod tzv. preventivnih mjera, ukoliko se roditelji ne pridržavaju uputstva organa starateljstva. Ti oblici zaštite kreću se od „mjera upozorenje na propuste“ i „nadzor nad ostvarivanjem roditeljskog staranja“ koje su, bez izmještanja djeteta iz porodice, prvenstveno preventivnog karaktera, usmjerene na promjenu ponašanja roditelja i njihovu edukaciju, do represivnih mjera, „oduzimanje roditelju prava

(čl. 221); „Nasilje u porodici“ (čl. 222); „Izbjegavanje izdržavanja“ (čl. 223); „Rodoskvrnuće“ (čl. 213).

17 Hrabar, D., *Zanemarivanje i zlostavljanje djece u obitelji-pravni aspekti*, ob.cit., str. 27.

da živi s djetetom“ i „oduzimanje roditeljskog staranja“. S tim da se izricanjem tzv. represivnih mjera djeteta, zbog ugrožavanja njegovih interesa i zloupotrebe roditeljskog staranja, odvaja od nasilnika, odnosno porodične sredine¹⁸ (u pravilu povjerava se na čuvanje i odgoj drugoj osobi ili ustanovi) „što nije najsretnije rješenje, jer iz kuće odlazi djeteta, a ne počinitelj nasilja. Djeteta se ovim mjerama dodatno traumatizira što nas obavezuje na iznalaženje rješenja koja će biti usmjerena na udaljšavanje počinitelja nasilja, a ne djeteta kao ųrtve nasilja“.¹⁹

Odredbom Porodičnog zakona Federacije BiH, čl. 380., o pravu bračnih i vanbračnih partnera, te svih članova porodice na zaštitu od nasilničkog ponašanja u porodici, uz odgovarajuće kaznene odredbe, (čl. 383)²⁰, zaokružuje se zaštita djeteta, ali i drugih članova, od nasilja koje u porodičnom okruženju mogu počinili odrasli članovi porodice, posebno roditelji, prema djetetu, ali i članovi porodice međusobno.

Na osnovu navedenog može se zaključiti da je Porodični zakon Federacije BiH, u okviru porodično-pravnih mjera zaštite ličnih prava i interesa djeteta, prepoznao potrebu sankcioniranja nasilja nad djetetom u porodici, posebno počinjenog od strane roditelja, prepuštajući izricanje i provođenje mjera zaštite za to nadležnim tijelima: sudu i organu starateljstva. Međutim, ovdje treba istaći da je gotovo iluzorno očekivati da se zaštita djeteta od nasilja u porodici može provoditi isključivo sistemom mjera porodičnog prava koje su u biti palijativne, bez adekvatnog i trajnog sprečavanja ove pojave. U prilog ovoj konstataciji govori, npr., to da Porodični zakon Federacije BiH propisuje novčanu kaznu za

18 Mjere: oduzimanje roditelju prava da živi s djetetom i oduzimanje roditeljskog staranja, izriču se jednom ili oboma roditelja, zavisno od toga da li su oboje ili samo jedno od njih zloupotrebljavali roditeljsko staranje ili grubo zanemarili roditeljske duųnosti. Ako je samo jednom od roditelja izrečena neka od ove dvije mjere pravo da živi s djetetom i vrši roditeljsko staranje pripada drugom roditelju. Ukoliko je jedna od ove dvije mjere izrečena oboma roditelja, ili jedinom roditelju djeteta se povjerava na čuvanje i odgoj drugoj osobi ili ustanovi.

19 Habul, U., *Pozitivne promjene koje je donio Porodični zakon/Zakon o zaštiti od nasilja u porodici: normativni okvir i stečena iskustva*, u: Zbornik radova, Međunarodna konferencija o nasilju nad djecom, 3-4 oktobar, SOS-Kinderdorf International, 2007., str. 29.

20 Čl. 383., toče. 1., utvrđeno je da će se novčanom kaznom od 2.000,00 KM do 20.000,00 KM kazniti prekršaj pravna osoba, odnosno ustanova ako:
i) neobavijesti organ starateljstva o povredi prava djeteta, a naročito o nasilju, zlostavljanju, polnim zloupotrebama i zanemarivanju djeteta (čl. 150),
j) roditelju oduzme pravo da živi s djetetom (čl. 154),
n) ne odstrani osobu koja se nasilnički ponaša ili od koje prijeti opasnost od nasilničkog ponašanja (čl. 381).

neobavješćavanje organa starateljstva o povredi prava djeteta, a posebno o nasilju nad djetetom (čl. 383., toč. i.), dok je u Krivičnom zakonu Federacije BiH (čl. 345) propušćanje obaveze prijavljivanja težeg krivičnog djela od strane grupe profesionalaca, ukoliko je učinjeno prema djetetu i maloljetniku, određeno kao krivično djelo za koje se može izreći novčana kazna, ili kazna zatvora do tri godine. Stoga je, bez obzira na pozitivne pomake u novom porodičnom zakonodavstvu, problem društvene reakcije na počinjeno nasilje nad djetetom u porodici prvenstveno riješen krivičnim zakonodavstvom Federacije BiH, u kojem je po prvi put kao krivično djelo utvrđeno i nasilje u porodici.

Senior assistant Borjana Miković, LL.M.

THE RIGHT OF THE CHILD TO THE PROTECTION FROM THE DOMESTIC VIOLENCE– FAMILY-LAW ASPECT

Abstract

In this paper the author – based on an analysis of the provisions given within family law legislation of Federation Bosnia and Herzegovina related to the child's right to family life free of violence as well as right of the child to protection from domestic violence – focuses on the problem/ need of protecting children from corporal punishment within family. UN Committee on the Rights of the Child (CRC), in its concluding remarks adopted already in 2005 upon review of first Initial report on realization and protection of child rights, clearly stated that State of Bosnia and Herzegovina have to explicitly prohibit corporal punishment of children in family. Nevertheless, corporal punishment is still widely accepted social practice in children upbringing and family laws do not incorporate provisions banning corporal punishment of children within family context. Based on corresponding literature and international documents as well as experience of other countries, the author thoroughly justifies the need for legislative changes which would allow for explicit ban of corporal punishment of children within the family.

Keywords: child, violence, corporal punishment, family, protection.